

อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในนวนิยายเรื่องไพรพิสดาร ของมาลา คำจันทร์ Environmental Ideology in Praipissadan of Mala Khamchan's Novels

สุนทร ค่ายอด¹
Sunthorn Khamyod¹

Received: March 28, 2019

Revised: April 26, 2019

Accepted: May 15, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาและวิเคราะห์อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม ในนวนิยายเรื่องไพรพิสดาร ของมาลา คำจันทร์ โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์ และแนวคิดภาพเสนอ พบว่า นวนิยายเรื่องนี้เป็นผลงานที่ผลิตขึ้นภายใต้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่มองว่า สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่ประาะบาง ควรแก่การอนุรักษ์ ผู้เขียนได้ประกอบสร้างอุดมการณ์ผ่านความเชื่อเรื่องผีของล้านนา ซึ่งเป็นตำนานประจำถิ่น โดยผลิตข้อความเชื่อเรื่องเจ้าหลวงคำแดง และสถาปนาภาพแทนของเจ้าหลวงคำแดงในฐานะนักอนุรักษ์ธรรมชาติ อีกทั้งเสนอภาพตอยหลวงเชียงดาวให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในการต่อสู้ ช่วงชิง ต่อรองกับอำนาจจากภาครัฐ และครอบงำความคิดของผู้อ่านเพื่อให้คล้อยตาม

คำสำคัญ: อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม, วาทกรรม, เจ้าหลวงคำแดง, ไพรพิสดาร, มาลา คำจันทร์

Abstract

This article aimed at searching for and analyzing types of environmental ideology in “Praipissadan” by Mala Khamchan. The study found Mala Khamjan has produced text based on environmental ideology in his literary work. Praipissadan is a novel reflecting the environmental ideology which the author constructed throughout the text. Mala Khamchan thinks that environment is fragile and should

¹ อาจารย์กลุ่มวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer, Thai and Eastern Languages Section, Faculty of Liberal Arts, Maejo University) Email: sunthorn080@gmail.com

be conserved by linking with the belief of superstition of local Lanna people, recreating the belief of Chao Luang kham Dang and portraying the belief of Chao Luang kham Dang as a conservationist. Furthermore, Doi Luang Chiang Dao is presented as a holy mountain which is used to fight against the power of the government and also occupies the reader's thoughts.

Keywords: Environmental Ideology, Discourse, Chao Luang kham Dang, Praipis-sadan, Mala Khamchan

บทนำ

ในภาวะที่จังหวัดเชียงใหม่ได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควันที่ร้ายแรง ภาคสังคมได้ทวงถามภาครัฐถึงมาตรการการจัดการปัญหาดังกล่าว ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับท่าทีของภาครัฐมักจะเป็นประเด็นสำคัญเสมอ เช่น กรณี ไฟไหม้ป่าที่ตอยหลวงเชียงดาว ที่ทำให้เกิดผลกระทบด้านฝุ่นละอองในจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ นักอนุรักษ์และภาคประชาสังคมกลุ่มหนึ่งได้นำความเชื่อเรื่อง “ผี” เข้ามาเป็นเครื่องมือในการต่อรองที่มี “น้ำหนก” เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีอยู่คู่สังคมอุษาคเนย์มาช้านานและยังมีบทบาทต่อสังคมล้านนาในปัจจุบันอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง ท่ามกลางกระแสการอนุรักษ์และต่อต้านการพัฒนา จะเห็นได้ว่าความเชื่อถูกหยิบยก ตัดทอนและประยุกต์ เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมและเป็นส่วนหนึ่งในการณรงค้มักได้รับความสนใจจากชุมชนจนทำให้เกิดกระแสการสนับสนุนหรือต่อต้าน ที่ทรงพลังเพียงพอที่จะระงับหรืออย่างน้อยที่สุดก็สามารถประวิงเวลาให้ภาครัฐต้องหยุดทบทวนเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกับชุมชน เช่นเดียวกับแนวความคิดในการสร้างกระแสชาลอยฟ้าทั้งที่ตอยสุเทพ และตอยหลวงเชียงดาว ในจังหวัดเชียงใหม่ โครงการดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ความเชื่อเรื่อง เจ้าหลวงคำแดงได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นเพื่อต่อสู้และคัดค้านจากกลุ่มปัญญาชนล้านนา บทความนี้ไม่ได้ต้องการชี้ว่า ควรหรือไม่ในการก่อสร้าง หากต้องการนำเสนอการนำความเชื่อในท้องถิ่นเพื่อนำมาขับเคลื่อน สะท้อนความคิดเห็น แสดงจุดยืนในการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านอุดมการณ์ที่ยึดมั่นโดยใช้ตัวบท ซึ่งไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือมาก่อน จึงเป็นเหตุผลที่น่านวนิยายเรื่อง ไพรพิศดารของมาลา คำจันทร์ มาเป็นตัวบทในการศึกษาครั้งนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง ไพรพิศดาร ของมาลา คำจันทร์

กรอบคิดในการศึกษา

อูมาวัลย์ ซีซัง (2555: 118) ได้ทบทวนความหมายของอุดมการณ์ ของ ฟานไดก์ (van Dijk) ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ หมายถึง ระบบความเชื่อ (belief systems) อันได้แก่ ความเชื่อ การตัดสินใจ และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง และโครงสร้างทางสังคมที่สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมกัน อุดมการณ์กำหนดความเข้าใจ การรับรู้ และวิถีปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคมของสมาชิกในกลุ่ม อุดมการณ์ไม่มีถูกหรือผิด และมีความซับซ้อนหลายระดับ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับภาษาเพราะมนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิดต่าง ๆ ภาษาจึงมีบทบาทและเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในกระบวนการประกอบสร้างความหมายและให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ภาษาถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับครอบงำให้หน้าเชื่อถือขึ้น

สันจิตูตา กาญจนพันธุ์ (2554: 6-7) ได้กล่าวถึง อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Ideology) ว่าเป็นชุดของความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นจากการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมกายภาพจนเกิดการรับรู้ขึ้น การรับรู้ “ความจริง” ของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมยังมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีบทบาทในการอ้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำใดๆ ที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ การกำหนดค่าที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทำที่ที่น้อยบ่น้อมและทำที่ที่อหังการ นอกจากนี้อุดมการณ์ดังกล่าวยังมีบทบาทในการเชื่อมประสานกลุ่มคนที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน ให้เข้าไว้ด้วยกันเพื่อการเปลี่ยนแปลง และกำหนดนโยบายทางการเมืองและการบริหาร และอุดมการณ์จะหยั่งรากลึกในจิตใจและไม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เหมือนกับความคิดโดยทั่วไป

ในด้านของภาพเสนอนั้น ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Representation ชาตรี ลีศิริวิทย์ (2551) ได้ทบทวนกรอบคิดดังกล่าวของ Stuart Hall ไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพเสนอของผู้ชายในนิตยสารปลุกใจเสือป่าช่วงปี พ.ศ. 2517-พ.ศ. 2527: กรณีศึกษา นิตยสารแมนและนิตยสารหนุ่มสาว” ว่า Stuart Hall กล่าวว่า การสร้างภาพเสนอเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการที่ความหมายถูกผลิตขึ้นและแลกเปลี่ยนกันในสมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ในการผลิตความหมายผ่านภาษา เราใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ประกอบเข้าเป็นภาษาต่าง ๆ มากมายเพื่อสื่อความหมายกับคนอื่น ภาษาใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุ คน หรือเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีแทนวัตถุในโลกจินตนาการ หรือความคิดนามธรรมซึ่งไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริง นอกจากนี้ Stuart Hall จำแนกแนวทางในการวิเคราะห์ภาพเสนอออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือ “แนวถ่ายสะท้อน” (reflective approach) ซึ่งมองว่าภาษาหรือสื่อสามารถสะท้อน

โลกของความเป็นจริงไปสู่ผู้รับสารได้อย่างตรงไปตรงมาเหมือนกระจกเงา รวมทั้งมองว่าวัตถุแต่ละชิ้นล้วนมีความหมายอันเป็นแก่นแกนและเป็นสากลแฝงฝังอยู่แล้ว กลุ่มที่ 2 คือ “แนวเจตจำนงของผู้แต่ง” (intentional approach) ซึ่งมุ่งค้นหาว่าความหมายที่สื่อผ่านภาพเสนอนั้นตรงตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่งหรือไม่ กลุ่มที่ 3 คือ “แนวประกอบสร้าง” (constructionist approach) ซึ่งมองว่าความหมายมิได้มีอยู่แล้วในตัววัตถุแต่ละชิ้น แต่เกิดจากรสสร้างมันขึ้นมา โดยวัตถุแต่ละชิ้นมีความหมายเพราะอยู่ในตรรกะหรือระบบของการเสนอภาพนั้น ๆ อีกทั้งมีกรอบทางวัฒนธรรมของสังคมเป็นตัวกำกับอีกชั้นหนึ่ง

การศึกษาครั้งนี้ได้นำกรอบคิดเรื่องอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และใช้แนวคิดเรื่องภาพเสนอแนวประกอบสร้าง เพราะมองว่าภาพเสนอเป็นภาพที่จำลองขึ้นในฐานะที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประยุกต์และขับเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดที่ปรากฏผ่านภาพเสนอจึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงวัฒนธรรม ภาพเสนอไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นจริงแต่บอกให้ทราบว่า ผู้เขียนให้ความหมาย คุณค่า และความคาดหวังต่อสิ่งที่นำเสนออย่างไร โดยจะใช้วิธีการอ่านอย่างละเอียดและคัดเลือกข้อความที่สะท้อนอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนที่สุดในแต่ละประเด็นเนื่องจากความจำกัดของพื้นที่ แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบคิดดังกล่าว และนำเสนอผ่านการพรรณนาวิเคราะห์

เจ้าหลวงคำแดง กับตอยหลวงเชียงดาว

เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2561 บริเวณช่วงประตูท่าแพ เชียงใหม่ได้มีการมีชุมนุมขอคืนพื้นที่ป่าตอยสุเทพ หรือที่รู้โดยทั่วไปว่า “หมู่บ้านป่าแหวง” กิจกรรมที่สำคัญคือการสาปแข่งผู้ที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่าการใช้พิธีกรรมเข้ามาจัดการความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกเข้ามาใช้เพื่อต่อรองอำนาจที่เหนือกว่า การใช้พิธีกรรมเข้ามาจัดการถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่สะท้อน “ความเป็นล้านนา” (Lannaness) ที่ใช้ความเชื่อเข้ามาบริหารจัดการความขัดแย้ง พิธีกรรมดังกล่าวได้ใช้ตัวบทที่ดัดแปลงมาจากเอกสารโบราณ โดยอาจารย์ศรีเลา เกษพรหม และอาจารย์เกริก อัครชินโรต และบางตอนที่กล่าวถึงฝักรักษ์ของเมืองเชียงใหม่ คือ “เจ้าหลวงคำแดง” ดังข้อความตอนหนึ่งของโองการสาปแข่งที่ว่า

“เทวดาอันรักษาอาวาสในพบุรีชุตนแล เทวบุตรอันรักษาประตูด้านวันออกชื่อสุรรักชีโตแล เทวบุตรตรนรักษาประตูด้านหนใต้ตนชื่อไชยยะกุมโม เทวบุตรตรนรักษาประตูด้านวันตกชื่อสุรชาโต เทวบุตรตนชื่อคันธรักชีโตอยู่รักษาประตูด้านเหนือแล อารักษ์เจ้าเขนเมือง คือว่า**คำแดง**”

(บัณรศ บัวคลี่, 2561)

การหยิบยกเจ้าหลวงคำแดงขึ้นมาเป็นประเด็นไม่ใช่ประเด็นใหม่ เพราะเมื่อครั้งการต่อต้านการก่อสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นสู่อยอดหลวงเชียงดาว ความเชื่อเรื่องเจ้าหลวงคำแดง ถูกนำมากล่าวถึงเป็นอย่างมาก ชาวล้านนาได้รับรู้ถึงบทบาทของเจ้าหลวงคำแดงในฐานะที่เป็น “ผีหลวง” มีหน้าที่รักษาเมืองเชียงใหม่ และตำนานเรื่องนี้ได้แพร่กระจายทั่วไปในกลุ่มของชาติพันธุ์ไท ไม่ว่าจะเป็นไทโยน ไทเขิน ไทลื้อ ไทใหญ่ และไทอาหม โดยเฉพาะในล้านนา ได้ปรากฏตำนานที่กล่าวถึงเจ้าหลวงคำแดงไว้เป็นจำนวนมาก อาทิ *ตำนานสุวรรณคำแดง* *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม* *พระเจ้าเลียบโลก* *ตำนานอ่างสรง* *ตำนานแม่ระมิงค์* *ตำนานอ่างสลุง* *เชียงดาว* *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* และ*ตำนานเมืองล้านช้างแตก* ซึ่งเป็นเอกสารที่เป็นลายลักษณ์ ในรูปของใบลานที่แพร่กระจายอยู่ทั่วล้านนา

นอกจากนี้นามของเจ้าหลวงคำแดงยังมักถูกกล่าวอ้างในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเชิญดวงพระวิญญาณมาเป็นสักขีพยานในงานต่าง ๆ หรือแม้แต่พิธีกรรมสำหรับการตัดสินคดีความ อาทิ “คำโอกาสดำน้ำเสียงหายพิสุจน์ความจริง” และ “คำสาปแข่งสาบทสาบาน” ซึ่งใช้ในการจุดเทียนเพื่อเสี่ยงทายหาผู้กระทำผิด ฉบับวัดหัวฝาย ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัด เชียงราย ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “เทพดาอารักษ์เสื่อบ้านเซนมืองเจ้าทั้งหลายชูแห่งชูที่หมายมี**เจ้าคำแดง**มั่งรายสรี่สองเมืองดอยเหนือดอยใต้” สิ่งที่ถูกกล่าวมาข้างต้นคือบทบาทของเจ้าหลวงคำแดงที่มีต่อ ชาวล้านนาในโลกแห่งพิธีกรรมและตำนานที่ได้รับการผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่องในเอกสารโบราณ และได้นำมาผลิตซ้ำในกรณีบ้านป่าแห่งด้วยเช่นกัน ต่อมาเมื่อนักเขียน ล้านนาที่ได้นำตำนานเจ้าหลวงคำแดงมากล่าวถึงในระยะแรก คือ นางสาวอำพัน ไชยวรศิลป์ โดยใช้นามปากกา “อสิธรา” ได้เรียบเรียงเรื่อง “เจ้าหลวงคำแดงตามกวาง” ในหนังสือเรื่อง นิทานล้านนาไทย โดยอาศัยตำนานเชียงใหม่ปางเดิมมาเป็นข้อมูลในการเรียบเรียง

เกริก อัครชินเรศ และคณะ (2551: 76) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ตัวตนและบทบาทของเจ้าหลวงสุวรรณคำแดง” พบว่า ตัวตนและบทบาทของเจ้าหลวงคำแดง แห่งดอยอ่างสรง เชียงดาว มีอยู่หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นพระภูยักษ์แห่งดอยหลวงเชียงดาวในพุทธกาล และเป็นเจ้าชายหนุ่มแห่งเมืองโจรณีแคว้นตั้งเกี้ยว ที่ติดตามกวางทองแปลงมาสู่ดินแดนล้านนาเพื่อการบรรลุภารกิจการสร้างบ้านแปงเมืองเชียงใหม่ และได้แสดงบทบาทในการปกป้องดอยหลวง เชียงดาวพร้อมทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังจะกลับชาติมาเกิดเป็นพระภูยามัฆิกราช ผู้ปราบยุคเข็ญในอนาคตกาล แม้ว่าบทบาทและตัวตนของเจ้าหลวงคำแดง จะไม่สามารถพิสุจน์ได้ในมิติของวิทยาศาสตร์ แต่ทว่าพลังแห่งความเชื่อและศรัทธา สามารถสร้างแรงบันดาลใจต่อชุมชน ท้องถิ่น อย่างไม่รู้จบสิ้น

การก่อรูปของความเชื่อเรื่อง “เจ้าหลวงคำแดง” และผ่านการตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน และสร้าง “ความจริง” ให้กับสังคมล้านนาขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยใช้เวลากหลายร้อยปี จนทำให้ความเชื่อดังกล่าวมีพลังเพียงพอที่จะช่วงชิง ต่อรอง ป้องกัน และคัดค้านกับอำนาจจากส่วนกลางที่เข้ามาในรูปของอำนาจรัฐโดยวาทกรรมเรื่องเจ้าหลวงคำแดง เป็นการตอบโต้จากท้องถิ่นเพื่อต่อต้านวาทกรรมการพัฒนาของภาครัฐที่ต้องการสร้างกระแสไฟฟ้าขึ้นไปยังยอดดอยหลวงเชียงดาว และกรณีของหมู่บ้านป่าแห้ว วาทกรรมดังกล่าวได้นำมาใช้โดยใช้ความเชื่อเรื่อง “ซิด” ซึ่งเป็นความเชื่อของคนล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการทางสังคม เมื่อสถานการณ์การต่อต้านกระแสไฟฟ้ารุนแรงขึ้นได้มีนักวิชาการชาวล้านนาได้นำ เจ้าหลวงคำแดงมาเป็นประเด็นหนึ่งในการต่อต้าน อาทิ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร ได้เขียนบทความเรื่อง “กระแสไฟฟ้าที่ดอยหลวงเชียงดาว?” ลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ โดยนำตำนานสุวรรณคำแดง เพื่อคัดค้านการสร้างกระแสไฟฟ้า นอกจากนี้ ประสงค์ แสงงาม ยังได้เขียนบทความเรื่อง “ซิด กระแสลอยฟ้า ดอยหลวงเชียงดาว” ตีพิมพ์ในวารสารคนเมือง ฉบับที่ 128 ปีที่ 3 ประจำวันที่ 3-9 พฤษภาคม 2547 โดยกล่าวถึงบทบาทของเจ้าหลวงคำแดงในฐานะของฝออารักษ์ประจำเมืองเชียงใหม่ และดอยสร่งนี้ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และการสร้างกระแสล่อยฟ้าจะทำให้ “ตกซิด”

นอกจากกลุ่มของนักวิชาการแล้ว กลุ่ม “เจ้าทรง” หรือ “ม้าขี่” ซึ่งเป็นบุคคลพิเศษในมโนทัศน์ของชาวล้านนาเพราะสามารถติดต่อกับสิ่งลึกลับได้ โดยกลุ่มม้าขี่ในอำเภอเชียงดาวได้รวมตัวกันคัดค้านการสร้างกระแสล่อยฟ้าในงานบวงสรวงพระญามังราย ณ อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2549 โดยมีเหตุผลในการคัดค้านสองประการคือ เป็นการลบหลู่เจ้าหลวงคำแดง และ ซิด ซึ่งกองบรรณาธิการนิตยสารพลเมืองได้รายงานข่าวว่า “ล่าชื่อฝิด่านซ้ายนัต ซิด! ชำมหัเจ้าหลวงตีพิมพ์ในนิตยสารพลเมืองเหนือ ฉบับที่ 128 ปีที่ 3 ประจำวันที่ 3-9 พฤษภาคม 2549” (เกริก อัครชิโนเรศ และคณะ, 2551: 76)

มาลา คำจันทร์ ก็เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่มีบทความลงตีพิมพ์ โดยเสนอประเด็นเกี่ยวกับตำนานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอภาพของเจ้าหลวงคำแดงที่ยิ่งใหญ่ในฐานะอารักษ์แห่งเมืองเชียงใหม่ ลงตีพิมพ์ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์หลายฉบับโดยเน้นว่าดอยหลวงเชียงดาวนั้นเป็นที่สถิตของเจ้าหลวงคำแดง และกล่าวถึงพืชเฉพาะถิ่นเช่น เทียนนกแก้ว โดยกล่าวว่าดอยหลวงเชียงดาวคือสวนดอกไม้ของเจ้าหลวง แม้ว่า มาลา คำจันทร์ อาจไม่ได้มีงานเขียนที่คัดค้านการสร้างกระแสไฟฟ้าอย่างชัดเจน หากนวนิยายเรื่อง “ไพรพิศดาร” เป็นส่วนหนึ่งของภาคปฏิบัติการของวาทกรรม “เจ้าหลวงคำแดง” ที่สามารถใช้ตอบโต้โครงการสร้างกระแสไฟฟ้าของภาครัฐผ่านการประกอบสร้าง โดยมีกลวิธีทางวรรณศิลป์เป็นองค์ประกอบสำคัญได้อย่างแหลมคม

ผลการศึกษา

อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในนวนิยายเรื่องไพรพิศดาร

นวนิยายเรื่อง ไพรพิศดารเป็นเรื่องที่เล่าถึงการไปทำบุญของคณะผ้าป่าจากกรุงเทพฯ ที่ได้ไปท่องเที่ยวที่ดอยหลวงเชียงดาว ทั้งคนกรุงและคนท้องถิ่นได้พลัดหลงไปย้อนเวลาในยุคของเจ้าหลวงคำแดงโดยพวกเขาผูกพันไว้ด้วยกรรม เพราะแต่ละคนมีหน้าที่เพื่อปราบปรามเหล่าอธรรมตามที่เจ้าหลวงคำแดงได้กำหนดไว้ ซึ่งนวนิยายที่ได้ใช้ตำนานเจ้าหลวงคำแดงมาเป็นหลักในการดำเนินเรื่องและสร้างให้เป็นตัวละครฝ่ายอธรรม นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งต่างจากเจ้าหลวงอุ่นเรือน ซึ่งเป็นตัวละครที่ไม่นับถือพุทธศาสนา มีพฤติกรรมชั่วร้ายลุ่มหลงมกมายกับไสยศาสตร์ นับถือเทพเจ้าที่มาจากศาสนาพราหมณ์ จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าการสร้างตัวละครนั้นในเรื่องไพรพิศดารนั้นจะสร้างแบบทวิลักษณ์ โดยมีคู่ตรงข้าม เช่น “ชั่วและดี” “ขาวและดำ” “มืดและสว่าง” “พุทธศาสนากับไสยศาสตร์” โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดพื้นฐานในการสร้างตัวละคร ดังเช่นการบรรยายความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหลวงคำแดงกับดินแดนล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับดอยหลวงเชียงดาว และให้ข้อมูลว่าผู้ใดได้ล่องล่ำงำเชียงดาว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของดอยหลวงเชียงดาวย่อมมีอันตรายถึงแก่ชีวิต

“ถ้าหลวงเชียงดาวเป็นที่สถิตของเจ้าหลวงคำแดงกับนางอินเหลา เขาสร้างรูปเจ้าหลวงคำแดงไว้บนถ้ำก่อนเข้าถ้ำ ขอให้ไปไหว้เจ้าหลวงคำแดงท่านก่อน ท่านเป็นผีหลวงอยู่เหนือผีทั้งหลายทั่วทั้งล้านนา ขอให้ท่านปกปักรักษาเวลาเข้าถ้ำ เมื่ออยู่ในถ้ำ ขอให้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อย่าละเมียดลวงล้าประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาพบปะสิ่งใดอย่าแตะต้องหยิบฉวย เข้าของทุกอย่างพระอินทร์เอามาใส่ไว้เพื่อรอเจ้าตนบุญมาเกิด มีแต่เจ้าตนบุญเท่านั้นที่จะหยิบฉวยครอบครองสมบัติได้ ผู้ใดหยิบฉวยออกมา จะมีอันเป็นไปทุกราย”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 7-8)

มาลา คำจันทร์ ได้กล่าวถึงเจ้าหลวงคำแดงโดยการประกอบสร้างจากตำนานที่เขาได้จากการค้นคว้าจากเอกสารโบราณ และนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ในระยะที่มีการคัดค้านการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยหลวงเชียงดาวอย่างเข้มข้น

“เจ้าหลวงคำแดงเล็ดจตามกวางทองมาแต่เมืองโจหนี่ มาถึงห้วยแม่คราบกวางทองก็เลศคราบกวางทองทิ้งไว้เป็นนางอินเหลา เจ้าหลวงคำแดงก็ติดตามเจ้านางผู้นั้นมา มาถึงถ้ำหลวงเชียงดาวแห่งนี้ก็พากันหายเข้าไป ไม่กลับออกมาอีกเลยกระทั่งวันนี้ เจ้าหลวงคำแดงกลายเป็นผีหลวง เป็นอารักษ์ใหญ่ที่สุดของล้านนา อยู่เฝ้ารักษาดอยหลวงเชียงดาวและอาณาบริเวณทั่วแดนล้านนาสืบมากระทั่งทุกวันนี้”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 9)

นวนิยายเรื่องไพรพิศดาร ได้กล่าวถึงการปะทะกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อแบบใหม่ นั่นคือ การขับเคี่ยวกันอย่างเข้มข้นระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับศาสนาพุทธซึ่งจบลงด้วยการประนีประนอมเพื่อสลายความขัดแย้งระหว่างมวลมหาประชาชนที่สมาทานความเชื่อทั้งสองไว้เป็นสรณะ โดยการเสนอภาพของเจ้าหลวงคำแดงในฐานะผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งยังมีความสำคัญในโลกของตำนาน และความเชื่อในท้องถิ่น ที่มีการยอมรับและผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

“ก่อนกาลเข้ามาของพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นคงเป็นแนวความเชื่อเกี่ยวกับผีสิง ผีปู่ย่าบรรพบุรุษ เจ้าที่เจ้าแดน และวิรูปบุรุษหรือวิรุณ ผู้ยิ่งใหญ่เกรียงไกร ล่วงลับไปแล้ว แต่ผู้คนยังเคารพยกย่อง จึงยกสถานะจากคนขึ้นเป็นผีหลวงหรือเทพเจ้าอย่างเจ้าหลวงคำแดง เป็นต้น เมื่อศาสนาเดิมอ่อนลง ศาสนาพุทธเข้มแข็งขึ้น องค์เจ้าหลวงคำแดงถูกผนวกเข้าเป็นเทวดาคองค์หนึ่งในพุทธศาสนาแบบพื้นเมือง มีหน้าที่ดูแลรักษาสम्บัติทิพย์ในถ้ำหลวงเชียงดาว รอเจ้าตนบุญกลับชาติมาเกิด เจ้าตนบุญผู้นั้นจะนำสมบัติทิพย์ออกจากถ้ำทิพย์ เอาไปใช้ในการจัดระเบียบชำระสะสางสังคมนั้นที่พอนพะเน่าเหม็น คีลธรรมจะกลับคืนมาอีกครั้ง ความสงบสุขร่มเย็นเช่นเดิมจะกลับคืนมาอีกครั้ง”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 273)

การปะทะและการประนีประนอมของความเชื่อสองชั่วที่สามารถผสมผสานพื้นที่ทับซ้อนของพรมแดนความรู้ของทั้งสองความเชื่อได้อย่างลงตัว อีกทั้งยังสะท้อนพลังแห่งความเชื่อของความเชื่อเรื่องผีที่ยังคงแข็งแกร่งท่ามกลางการขยายตัวอย่างต่อเนื่องของความเชื่อของศาสนาพุทธในดินแดนแถบนี้ ผ่านการบอกเล่าของหัวหน้าโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

“ตามที่เราได้ยืมอาจารย์หัวหน้าโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิเคราะห์ไว้ อาจารย์ว่าคำว่ายักษ์มีหลายความหมาย ไม่ได้หมายถึงยักษ์ยักษ์ เอาหัวปลีไปแลกหัวปลาอย่างเดียว คำว่ายักษ์บางทีก็หมายถึงเทวดา หมายถึงท่านผู้มีฤทธิ์เดชแข็งแกร่งแต่ออกไปทางร้อนแรงหน่อยก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่เจ้าหลวงกลายเป็นยักษ์ไปในตำนานอย่างสรองเชียงดาวจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะตำนานนี้เขียนจากมุมมองทางพุทธศาสนา ผู้แต่งตำนานหรือผู้เรียบเรียงตำนานคือพระภิกษุในพุทธศาสนาส่วนเจ้าหลวงคำแดงเป็นบุคคลนอกพุทธศาสนา แต่ว่าคงมีฤทธิ์หรืออิทธิเดชแข็งแกร่งจนยากที่จะปฏิเสธ ครั้นจะคัดออกก็ไม่ได้ ครั้นจะยอมรับก็ผิดแนวทาง คนนอกพุทธศาสนา ตำนานจะจัดอยู่ในพวกมิฉชาติฐิติทั้งนั้น ครั้นจะยอมรับหรือยกย่องให้เจ้าหลวงคำแดงเป็นเทวดาก็จะเสียแนวทาง ก็เลยจัดให้ท่านเป็นยักษ์ไปเลย”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 177)

นอกจากการตอกย้ำความยิ่งใหญ่ของเจ้าหลวงคำแดงที่มีต่อดินแดนล้านนาแล้ว นวนิยายเรื่องดังกล่าวยังสะท้อนแนวคิดเรื่อง “เจ้าตนบุญ” หรือผู้ปราบยุคเข็ญ ซึ่งเป็นตำนานที่แพร่หลายในดินแดนล้านนาอีกทั้งมีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในรูปของวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระญาอัมมิกราช หรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะสะท้อนความเลวร้ายในสังคมปัจจุบันอีก พร้อมกับการกล่าวถึงความดีงามของสภาพสังคมในอดีตโดยไม่ต้องกล่าวถึงอีกทั้งเน้นย้ำความสำคัญของดอยหลวงเชียงดาวที่มีความสำคัญตั้งแต่ครั้งอดีตและไม่ควรล่วงล้ำหรือเข้าไปทำลาย

“เจ้าตนบุญคือผู้ทรงบุญญาธิการยิ่งใหญ่ ท่านมาเกิดเพื่อปราบยุคเข็ญ เพื่อดับร้อนผ่อนทุกข์ของคนทั้งหลาย มายกยอศีลธรรมที่ตกต่ำให้สูงขึ้น ในการที่จะทำในสิ่งเหล่านี้จะต้องใช้ทรัพย์สินเงินทองมากมาย พระอินทร์จึงมาเตรียมการไว้ก่อนโดยเอาของทิพย์ทั้งปวงใส่ไว้ในถ้ำเชียงดาวแห่งนี้ ท่านเตรียมไว้ให้เจ้าตนบุญ ไม่ใช่เตรียมไว้ให้เรา ฉะนั้นเราจึงเอาออกมาไม่ได้ ใครฝ่าฝืน จะต้องมียันเป็นไปภายในสามวันเจ็ดวัน”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 8)

มาลา คำจันทร์ได้ตอกย้ำความสำคัญของเจ้าหลวงคำแดงอยู่เสมอ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอำนาจลึกลับที่มีพลังเหนือธรรมชาติและดินแดนล้านนาทั้งปวง เจ้าหลวงคำแดงถูกสร้างให้เป็น “เทพเหนือเทพ” ทั้งปวง และยังระบุว่าฐานะของเจ้าหลวงคำแดงนั้นยิ่งใหญ่มากกว่าพระญามังราย ซึ่งเป็น ปฐมกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่และเป็นที่รับรู้ของคนทั้งประเทศ ซึ่งเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่รับรู้โดยทั่วไปลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านตัวละครคือ ยศ ชายหนุ่มซบถบ้านถ้ำที่ได้นับถือเจ้าหลวงคำแดงอย่างสุดจิตสุดใจ และสามารถบอกเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่เกิดกับดอยหลวงเชียงดาว

“ยศลากเรื่องกลับมาয়งจุดเดิม บางทีอาจเป็นเพราะเราสืบเชื้อสายเลือดลูกบ้านถ้ำมากระมัง ช่วงเรายังเล็ก ลักแบดขบแก้วขบ แถวบ้านถ้ำยังไม่เจริญมากมายอย่างทุกวันนี้หรอก ป่าดงยังแน่นกว่านี้ หากินกับป่าดงสะดวกกว่านี้ เดี่ยวนี้ป่าเขาหดหนึเราไปทุกที”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 131)

ยศ เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนของชาวล้านนาที่มีความเชื่อในเรื่องเจ้าหลวงคำแดงและพร้อมที่จะบอกเล่าถึงความยิ่งใหญ่ให้คน “ต่างถิ่น” ได้รับทราบผ่านคำพูดและพฤติกรรมของเขาตลอดทั้งเรื่อง

“ยศก้มกราบดินอีกครั้งแล้วลูบผมลูบเกล้าอย่างที่ทำอบรมสั่งสอนมาโดยตลอด นับเป็นนิมิตที่ดี ที่เจ้าหลวงคำแดงท่านแสดงเงาร่างของท่านให้เขาเห็น ท่านเป็นเจ้าหลวง

ผู้คนที่ทั้งล้านนา ยกท่านไว้สูงสุด เป็นผีเฝ้า หรือเป็นอารักษ์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของแผ่นดิน
ล้านนา ใหญ่กว่าพญามังราย ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นมาเสียด้วยซ้ำ”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 20)

ยศ ได้กล่าวถึงคำสอนของเจ้าหลวงคำแดง โดยนำไปสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ
 อีกทั้งยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการนิยามตัวตนของมนุษย์โดย
 ให้อยู่ในระนาบเดียวกันกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ มิได้แปลกแยกหรือเหนือกว่าแต่อย่างใด อีกทั้งยังสอน
 ให้อุบัติความพอเพียงในการบริโภคทรัพยากร สะท้อนอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่มองว่าธรรมชาตินั้น
 บอบบางควรแก่การทะนุถนอมและควรใช้อย่างจำเป็นเท่านั้นแนวความคิดดังกล่าวได้มีพื้นฐาน
 มาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงวัฏจักรของสรรพสิ่งในจักรวาล

“เจ้าหลวงคำแดงสอนให้คนสำรวม อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่รังแกข่มเหงผู้อื่น ไม่
 เบียดเบียนทำร้ายใคร ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้ ป่าไม้ หุบห้วย ทรายโตรก และ
 ขุนเขาสายน้ำ ท่านสอนให้ยอมรับซึ่งกันและกัน เราก็คชีวิต เขาก็ชีวิต อย่าทำอะไรเกิน
 ความจำเป็น”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 21)

นอกจากนี้มาลา คำจันทร์ ยังได้กล่าวเปรียบเทียบถึงความบริสุทธิ์ของอากาศเพื่อให้
 ผู้อ่านเข้าใจ โดยใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสภาพชั้นบรรยากาศที่รับรู้โดยทั่วไปกับท้องฟ้า
 ในยุคของเจ้าหลวงคำแดง ผ่านสายตาของตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ
 ในปัจจุบัน ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เป็นการให้ความจริงแก่ผู้อ่านเพียงครั้งเดียว อีกครั้งหนึ่งเป็น
 จินตนาการของผู้อ่านซึ่งเป็นการตอกย้ำถึงภาพเสนอของเจ้าหลวงคำแดงกับการดูแลและรักษา
 ธรรมชาติ

“ท้องฟ้าโปร่ง ดวงตะวันยามเย็นส่องแสงจาง เมฆขาวห่อหมกหนึ่งปิดบังทางแสง
 แสงเลอบอกสองข้างของขอบเมฆที่แหงนเว้าดูสวยงาม สงบและสะอาดดูไม่คล้ายท้องฟ้า
 ของโลกยุคปัจจุบันที่ชั้นโอโซนทะลุรั่ว ที่ควันพิษและไอพิษและบรรดาสารพิษต่าง ๆ
 ขึ้นไปปะปน จนท้องฟ้าแปดเปื้อน ดูคล้ายจะเป็นท้องฟ้าของยุคโบราณมากกว่า ยุคที่
 เจ้าหลวงคำแดง แม่นางอินเหลา นางผมผือ และนางสาตกว้างยังมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 12)

การเน้นย้ำถึงความสำคัญของดอยหลวงเชียงดาว โดยยึดโยงกับความเชื่อเรื่องผีอารักษ์
 ของชาวล้านนา และสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ภูเขา คือดอยหลวงเชียงดาว ซึ่งเป็นความเชื่อ
 ดั้งเดิมของชาวอุษาคเนย์ที่มองว่าเขาคือที่สถิตของทวยเทพ ดังนั้นดอยหลวงเชียงดาวจึงกลายเป็น
 สวนดอกไม้ของเจ้าหลวงคำแดงที่มีพันธุ์พืชและสัตว์ที่หายาก เป็นพืชเฉพาะถิ่น บางชนิดได้

สูญพันธุ์ไปแล้ว จึงเป็นการสร้างภาพของดอยหลวงให้เป็นสถานที่ควรอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อน
อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน

“ดอยหลวงก็คือดอยหลวงเชียงดาว งามมาก เหมือนสวนสวรรค์ คนบ้านเราเรียก
ดอยหลวงอีกชื่อหนึ่งว่าสวนดอกไม้เจ้าหลวงคำแดง มีดอกไม้แปลกๆมากมายขึ้นที่นั่นแห่งเดียว
ดงดอยอื่นใดไม่มี อีกแล้ว อย่างเทียบนกแก้ว กุหลาบขาวเชียงดาว เอื้องศรีเชียงดาว ผีเสื้อ
สมิงเชียงดาวอย่างหลังนี้สูญพันธุ์ไปแล้ว”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 36)

มาลา คำจันทร์ ได้แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับดอยหลวงเชียงดาวซึ่งเป็นความขัดแย้งของวิถีคิด
ระหว่าง “คนในและคนนอก” ที่มีท่าทีและอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน กล่าวคือคนในพื้นที่
จะมองดอยหลวงเชียงดาวเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรเข้าไปลวงล้ำเนื่องจากเป็นที่สถิตของ
เจ้าหลวงคำแดง ต่างจากคนนอกพื้นที่ที่มีมุมมองต่อดอยหลวงเชียงดาว ว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
ที่ต้องพิชิตให้ถึงยอดดอยพร้อมกับการเรียนรู้ธรรมชาติระหว่างการเดินทาง แม้ว่าแนวคิดของ
คนทั้งสองพื้นที่จะมีจุดร่วมกันคือความต้องการที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติ หากทั้งสองฝ่ายนั้นมี
อุดมการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันเนื่องจากมี “ราก” คือพื้นฐานความคิดที่ต่างกันอย่างชัดเจน
คนในพื้นที่ได้ใช้ “ผี” เป็นเครื่องควบคุมและสร้างองค์ความรู้ต่อการอนุรักษ์ แต่คนภายนอกใช้
แนวคิดทาง “วิทยาศาสตร์” ที่มองว่าการเรียนรู้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อให้เข้าใจว่าจะ
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างไร ด้วยวิถีคิดเช่นนี้จึงมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ผสานไปกับ
ความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์ธรรมชาตินำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ขยายตัวเป็นอย่างมาก
จึงมีความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ธรรมชาติที่ “บริสุทธิ์” ก่อนที่ธรรมชาติเหล่านั้นจะถูกทำลาย
เนื่องจากการท่องเที่ยว ดังนั้นวิถีคิดของคนนอกพื้นที่จึงถูกมองว่าเป็น “มลทิน” ผู้เขียนได้ชี้ถึง
แนวทางในการอนุรักษ์ที่ถูกต้องคือต้องปล่อยให้ธรรมชาติดูแลตนเองและมนุษย์ไม่ควรไป
เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมของ มาลา คำจันทร์ ได้อย่างชัดเจน

“ฟ้าขาว หมูดาวลับฟ้า เทือกเขาสูงใหญ่ ชื่อว่าดอยหลวงเชียงดาวมีแดดอ่อนส่อง
จับดูงามและสูงส่ง แต่ก่อนแต่เดิมมา คนเชียงดาวอยู่กับดอยหลวงเชียงดาว แต่กลับไม่มีใคร
ใครคิดจะปีนขึ้นยอดดอยหลวง ด้วยว่าดอยหลวงสูงส่งและหมดจดงดงามเกินไป เหมาะ
จะเป็นที่อยู่ของเทวดาเท่านั้น ไม่เหมาะที่คนเดินดินทั่วไปเอามลทินของตนขึ้นไปแปดเปื้อน
ดอยหลวงเชียงดาวยามเช้าตู่เช่นนี้ช่างน่าประทับใจนัก แคดสีทองส่องไล่บางส่วนของสัมผัสแดด
ก็เป็นสีทอง ส่วนที่เป็นหุบผาลึกเข้าไปก็เป็นสีคราม หย่อมเมฆสีขาวคลอเคลียเป็นแห่ง ๆ
นกเงือก นกกกและนกตัวใหญ่ ๆ ร่อนร้องก้องดัง ปีกสีขาวของนกกระเรียนนกวั๊กแดงอยู่
วับ ๆ บ้างก็บินไปจากดอยหลวง บ้างก็บินสู่ดอยหลวง ผีเสื้อสมิงเชียงดาวตัวโตกว่าฟ้าเมื่อ

คู่อ้อ่าผ่าเผย ผีเสื้อสมิงเชียงดาวมีอยู่แห่งเดียวคือที่ดอยหลวงเชียงดาวแห่งนี้ ปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้ว”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 94)

ผู้เขียนได้ย้ำถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ พันธุ์พืชและสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์ ตลอดจนนโยบายของภาครัฐที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านโครงการสร้างกระเช้าลอยฟ้า เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้มากขึ้นซึ่งอาจจะเป็นผลดีต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ทว่าผู้เขียนกลับสะท้อนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเกิดขึ้นหากโครงการดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ผ่านการบอกเล่าของยศ ซึ่งเป็นเด็กหนุ่มชาวพื้นถิ่นที่เฝ้ามองการเปลี่ยนแปลงของดอยหลวงเชียงดาวอย่างใกล้ชิด

“แต่ดอยหลวงยุคเราก็แทบไม่มีสัตว์ป่าหลงเหลืออยู่แล้ว ผีเสื้อสมิงเชียงดาวตัวสุดท้ายถูกพบเห็นเมื่อสามสิบปีก่อน กวางผา หรือม้าเทวดา หรือสัตว์เทพเจ้าที่อยู่เฉพาะบนยอดดอยสูงก็ลดน้อยลงจนน่าใจหาย ทั้งหมดเหลืออยู่ไม่ถึงสิบตัวด้วยซ้ำเวลานี้ ขนาดโครงการสร้างกระเช้าไฟฟ้าถูกระงับไปแล้วนะ ลูกเมืองเชียงดาวอีกคนเอ่ยบ้าง ลองคิดดูมีคนขึ้นยอดดอยหลวงวันละหมื่นตามความต้องการของอดีตนายกั๊กซิณ ดอยหลวงจะบอบช้ำสักแค่ไหน คงไม่มีที่ให้ม้าเทวดาอยู่ เอื้องศรีเชียงดาวที่มีแห่งเดียวในโลกคงต้องสูญพันธุ์ตามผีเสื้อสมิงเชียงดาวไปอีกชนิด”

(มาลา คำจันทร์, 2553: 131)

การเน้นความยิ่งใหญ่ของเจ้าหลวงคำแดง ตลอดจนเสนอภาพเจ้าหลวงคำแดงในฐานะผู้ทรงมหิธานุภาพ เป็นเทพเจ้าแห่งการคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงเป็นวาทกรรมที่สำคัญที่ใช้ในการต่อสู้ ช่วงชิง และต่อรองกับอำนาจจากภาครัฐและมักได้ผลอยู่เสมอ ซึ่งเราสามารถทำความเข้าใจแนวทางในการสถาปนาความรู้เพื่อช่วงชิงอำนาจในการครอบงำคู่ขัดแย้งผ่านตัวบทเรื่องไพรพิศดาร ของมาลา คำจันทร์ เนื่องจากมีอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

บทสรุป

นวนิยายเรื่องไพรพิศดารประกอบสร้างขึ้นโดยสะท้อนอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ซึ่งมาลา คำจันทร์ เป็นตัวแทนของกลุ่มที่มองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งประาะบางควรแก่การอนุรักษ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้และสามารถเข้าไปบริหารจัดการเพื่อผลประโยชน์อันสูงสุด โดยจะประกอบสร้างภาพด้านดีให้แก่กลุ่มอนุรักษ์ ร่วมกับการเสนอภาพด้านลบให้แก่กลุ่มที่เน้นการพัฒนา ด้วยความแตกต่างด้านอุดมการณ์จึงนำไปสู่ท่าทีต่อสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ภายใต้อุดมการณ์ที่แตกต่างก็ได้มีวาทกรรมสองกระแสคือ วาทกรรมการอนุรักษ์และวาทกรรมการพัฒนา ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามอย่างสิ้นเชิง นวนิยายเรื่อง ไพรพิศดารเป็นส่วนหนึ่งของ

ปฏิบัติการทางวาทกรรมของปัญญาชนล้านนาที่ต้องการคัดค้านโครงการกระเช้าลอยฟ้าเพื่อขึ้นสู่ตอยหลวงเชียงดาว ดังนั้นเจ้าหลวงคำแดงจึงถูกหยาบยกขึ้นมาเพื่อใช้ในการต่อสู้ และการเคลื่อนไหวดังกล่าวอยู่บนรากฐานของความรู้ เรื่องเจ้าหลวงคำแดง และตอยหลวงเชียงดาว ที่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องยาวนานในสังคมล้านนาทั้งในรูปของตำนาน และคัมภีร์ทางศาสนาที่เป็นลายลักษณ์อักษร มิได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หากยึดโยงกับความเชื่อของผู้คนในดินแดนแถบนี้ อย่างแนบแน่นลึกซึ้ง ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน โดยอาศัยฐานแห่งความเชื่อ และความศรัทธามีพลังเพียงพอที่จะคัดง้าง ช่วงชิง ต่อรอง กับอำนาจของรัฐที่มาในรูปของโครงการพัฒนา และสามารถครอบงำสังคมให้คล้อยตามได้ การทำความเข้าใจแนวคิดดังกล่าวผ่านตัวบทยังทำให้เราเข้าใจความเคลื่อนไหว และการต่อต้านการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นโดยสุเทพ ตลอดจนกรณีบ้านป่าแห้ว ที่ได้รับความสนใจจากสังคม เจ้าหลวงคำแดงได้รับการนำมากล่าวอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเมืองเชียงใหม่ นวนิยายเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำเอาความเชื่อท้องถิ่นมาเป็นพลังเพื่อหาแนวร่วมในการเคลื่อนไหว และเป็นการคลี่คลายทางความเชื่อจาก “ผีอารักษ์” ตามความเชื่อของชาวล้านนา มาเป็น “ผิอนุรักษ์” ผืนป่าของภาคประชาชน และต่อยอดถึงความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ เป็นพลวัติทางความเชื่อที่สามารถนำมาปรับให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคม

รายการอ้างอิง

- เกริก อัครชินโนเรศ และคณะ. (2551). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการศึกษาตัวตนและบทบาทของเจ้าหลวงสุวรรณคำแดง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จุฑาพรรณ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2550). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาตรี ลีศิริวิทย์. (2551). *ภาพเสนอของผู้ชายในนิตยสารปลูกใจเสือป่าช่วงปี พ.ศ. 2517-พ.ศ. 2527 : กรณีศึกษา นิตยสารแมนและนิตยสารหนุ่มสาว*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บัณรศ บัวคลี่. (2561). *โองการแข่งน้ำล้านนา ณ ช่วงประตูท่าแพ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sri.cmu.ac.th/~maeyinglanna/main2/main.php> (28 มีนาคม 2562)
- ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. (2550). *เจ้าหลวงคำแดง : อารักษ์เมืองของเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มาลา คำจันทร์ (นามแฝง). (2553). *ไพรพิศดาร*. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.
- มิเชลล์ พูโกต์. (2547). *ร่างกายใต้บังคับ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

สันฐิตา กาญจนพันธุ์. (2554). *ความคิดสีเขียว: วาทกรรม และความเคลื่อนไหว*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อสิธรา (นามแฝง). (2507). *นิทานลานนาไทย*. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา.

อุมาวลัย ชีซ่าง. (2555). “ความเป็นชาย - ความเป็นหญิงในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์,” *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*. ปีที่29 (ฉบับที่ 29) : 118 ; ธันวาคม 2555.